

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

У шуму, али по дрва

Мирјана Новаковић

одломак из новог романа:
„Јунаци, издајници и губитници“

30. август 1941.

Писмо Милана Аћимовића, министра унутрашњих послова у Недићевој влади, пуковнику Драги Михаиловићу

Драги Драгославе,

Као што већ знаш, Немци су дозволили Недићу да постане председник владе, како сам се надао и како сам им предложио. Немој да верујеш причама да је то била Љотићева идеја, Љотић нема идеја, осим оних већ написаних у Библији и Мојој борби. Оно што је битно јесте да сам се опет изборио за место министра унутрашњих дела, које је најважнији положај у миру, а камоли у рату. А о рату сам баш хтео да ти пишем.

Овде, у Београду, добијам све више дојава о Титу, вођи комуниста, који је или Рус, како кажу неки који су га видели и причали са њим, или Хрват који је је дуго живео у Русији, како кажу неки који су само чули за њега. И искрено да ти кажем, не знам шта је од та два горе по нас.

Он је тај који је успео да неке Србе убеди да можемо да победимо Немце, али врло вешто крије да му је прави циљ црвена револуција и поробљавање Србије. Боље знаш од мене о стању на терену и по планинама, и колико има одреда по шумама које су комунисти преузели и отели од правих родољуба. И сад их преводје жедне преко воде. Не знам да ли је тај Тито у граду или у шуми, нико не зна да ми каже, можда је био у граду, па отишао у шуму, можда је побегао од спавања на тврдој земљи да живи као господин у граду (што комунисти воле) и зато, оно што ми треба да урадим, свако са свог места, јесте да га нађемо. Ја овде хапсим све за које се зна да су комунисти или да су симпатезери, али плашим се да је Тито у шуми, а тамо имам моћ какву и Недић има у земљи, дакле – никакву.

Ако твоји могу да ступе у контакт са комунистима – а знам да могу, јер у овој земљи свако је свакоме кум или макар комшија, што ће нас, ако мене питаш, на крају упропатити – онда се договорите за састанак. Најбоље би било да га убијете, али то вероватно нећете моћи, а и, с обзиром на глупост Срба и склоност да обожавају жртве, боље да га некако убедите да сви љутуре пређете у Босну. Обећај му све што тражи, кажи да вам је циљ исти: ослобођење земље, али да сад није тренутак, јер ће Немци све да нас побију, и комунисте и краљеве људе, јер их баш брига да ли се куну и Стаљина или у Карађорђевиће. Што је најгоре, ово је све истина, Немци стрелају и не питају. Успут, псуј Енглеze, то сви воле и сви ће се сложити око тога. Немој да улазиш у идеолошке расправе, кажи да си војник и да се бориш за слободу.

Има она стара српска изрека: кад би се мозгови на пијаци продавали, свако би опет купио свој. И Недић се не би двоумио између свог и, рецимо, Макија-велијевог. А Недићев мозак би могао једва за неку пару да купиш, ако не и цабе, а и то би било прецењено. Ставио је краљеву слику у свој кабинет, ваљда је хтео да забије прст Немцима у око, али боље је забити прст Немцима на једно друго место, а и да не знају ко им је то урадио. Срећом, јер још није схватио да неће Немци долазити у његов кабинет, него ће он увек њима на ноге, те тешко да ће било ко од Немаца уопште видети Александров портрет. Мада, не сумњам да ће већ неко дојавити Немцима ову Недићеву глупост, јер ако мени околимо поткажују једни друге, онда су сигурно редови поштених Срба испред Вермахтових канцеларија врло дугачки. Ако би им свима веровао, онда би у Србији били милиони комуниста и исто толико твојих људи. Истина је ипак да је највише оних који иду у шуму да би покрали дрва за зиму.

Свако ко зна да одузима, зна да нисмо ни близу толике бундије како волимо да се представљамо: ако је Смедерево пало 1521. а Први српски устанак био 1804, онда смо чекали и трпели скоро триста година, а чекали бисмо још и више да се дахије нису осиле. И то је оно што ме брине: немачке дахије дивљају и не схватају да је Србе најбоље држати тако што ће нам узимати много, али паметно, а давати по мало, али паметније.

Но, немој да мислиш да ће ти Недић бити добар, зато што обојица држите слике краља, он неће никога у шуми. За сад се то своди на писање кићених говора српског омладине, толико кићених да и они који нису хтели у шуму, после Недићевог ораторства, немају друге него да се отму. С друге стране, покушаће да обнови жандармерију која се распала, за шта криви, наравно, мене, али не схвата да се силе анархије увек боре против сила реда и да у оваквим временима побеђују, јер ова времена јесу њихова, и то ниједан живи створ не може да преокрене. Једино што човек може да уради јесте да ћути и трпи и сачека да прође. Или да оде у Босну.

И драги мој Драгославе, свако од нас зна шта треба да се ради, то није тешко закључити, али једина стварна мудрост је КАД то треба да се уради. Зато прати стање на фронтима, али слушај и Би-Би-Си и Радио Берлин. И ради Москву, јер, не заборави, како год то сад изгледало, у овом рату нису две стране у сакобу, већ три. И ниједан нам не жели добро.

Твој пријатељ,
Милан Аћимовић
ПС
Саветовао бих те да ни случајно не идете у Шабац на вашар.

ИНТЕРВЈУ: МАРИЈАНА ЦВЕТКОВИЋ, ИСТОРИЧАРКА УМЕТНОСТИ

Солидарност уместо такмичења

Маријана Цветковић је радница у култури. Тако би се то могло назвати, иако је реч о историчарки уметности, кустоскињи, па и менаџерки, продуценткињи. Кооснивачица је Станице - Сервиса за савремени плес у Београду, Културног центра "Магацин", Независне културне сцене Србије, *Nomad Dance Academy*... Повод за овај интервју је изложба "Плес, отпор, (не)рад. Културни, политички и уметнички аспекти плеса за време и након Југославије" у Музеју савремене уметности у Загребу, истоимена књига на енглеском, као и дигитални плесни архив НАДА, све настало у оквиру пројекта *(Non)Aligned Movements*, којег је и Маријана део.

Ово је био заиста огроман подухват, дугорочни колективни рад мреже *Nomad Dance Academy* четири земље, са пуно препрека које долазе из услова рада на независној културној сцени. Успели смо да направимо пионирски пројекат који први пут приказује велики број докумената и артефаката стогодишње приче о развоју најпре модерног, а затим савременог плеса на просторима бивше Југославије. Архивско-истраживачко-кустоски рад требало је да омогући критичну количину материјала, а затим да понуди једно могуће читање плесне историје које ће, томе се надамо, инспирирати нова читања и тумачења у наредном периоду. За нас као регионалну мрежу која ће следеће годи-

фото: Владимир Опсеница

баш зато што није било систематичног проучавања и излагања. Проучаване су поједине личности или мање групе, феномени, али никада нису били доведени у везе, дијалоге, у заједничке оквире. Кустоски приступ групе аутора коју су предводили Биљана Тануровска Кјулавацки и Рок Вевар зато је покушала да кроз проблемске оквире покаже те везе и утицаје на шире културне и друштвене процесе. Ова изложба није временски линеарна, већ групише плесне праксе и начине самоорганизације кроз теме феминизма, питања рода и жеље, односа у процесу производње рада и његове друштвене позиције; уз то, она показује како је плес, прелазећи границе родова и језика, трансгресионо и учествовао у обликовању наше културне и друштвене праксе. На пример, плес је био део културе отпора у Другом светском рату и током деведесетих година 20. века, био је израз ЛГБТ субкултуре, феминистичких таласа, нове поп културе осамдесетих година и тако даље. Подсећам да музејско и галеријско излагање и представљање савременог плеса није нова пракса, али на нашим просторима је потпуно непозната. Зато је овај продор у такав институционално-излагачки простор изузетно важан и, надам се, еманципујући корак за овдашње поље савременог плеса.

● **Колико је тешко било створити једну овакву архиву, објавити књигу и зашто мислите да је то било важно у култури као што је наша, а и за међународне оквире?**

То је био мукотрпан и дуг процес услед одсуства било какве базе за тај рад. Све наше организације и тимови раде на независној културној сцени у свим Номад земљама (Србија, Македонија, Хрватска и Словенија), а то подразумева мноштво несигурности у раду, борби за основна права на рад, борби са неразумевањем и конзервативним погледима на савремену уметност. Подсећам да у Србији не постоји нити једна једина институција која на системски начин подржава савремени плес, нити један једини извођачки простор у коме се савремени плес може редовно представљати публици, развијати као уметничко поље. Сви ти процеси су у двојришту независне културе, што не би било проблем да постоји конструктиван дијалог са онима који креирају културне политике и одлучују о стратешким улагањима у култури. Међутим, када знамо да се независна култура игнорише, када више од десет година нема дијалога о основним стварима, када се спроводи имплицитна цензура кроз финансијске инструменте, онда то речито говори о условима бављења оваквим пословима на систематичан, истраживачки и дугорочан начин. Врло је индикативно то што један овакав пројекат плесног архива до сада није био препознат на конкурсима за пројекте заштите нематеријалног културног наслеђа у Србији, иако је једини те врсте.

Игор Бурић

Од Љубљане до Скопља

● Због ове изложбе, архива, књиге, као и једнодневне конференције под називом "Трансформативне политике за плес" коју смо као мрежа *Номад* организовали у сарадњи са загребачким фестивалом *Анти-сезона*, у Загреб је дошло скоро стотину колега из света савременог плеса широм Европе и из Њујорка. Они су препознали значај овог пројекта за сопствени рад и сопствене увиде у то шта све плес јесте и може. То окупљање, које је још један важан аспект рада мреже *Номад*, било је невероватно охрабрујуће и подржавајуће. Показало нам је релевантност наших напора, досадашњих резултата и борби које трају скоро пуне две деценије. План нам је да се изложба прикаже у целом региону: одмах након затварања крајем фебруара она се сели у Музеј савремене уметности у Љубљани. Надамо се да ће потом бити представљена у МСУ у Скопљу, а онда и у Београду током 2026. Ова изложба је и кључни аргумент у нашим вишегодишњим захтевима за простором за плес: институцијом новог типа која би била заснована на принципима колективног рада и управљања, дељења, солидарности, истраживања и дијалога са публицима свих врста.

не славити двадесету годишњицу, ово је круна досадашњег интензивног заједничког рада и настојања да докажемо да је југословенски културни простор и даље заједнички и да је неопходно инсистирати и стално обезбеђивати услове за сарадњу и размену. Осећам се поносно и веома радосно јер је овај пројекат још једна ефикасна и речита манифестација нашег отпора доминантним политикама подела, националистичком самољубља у култури и такмичења уместо солидарности међу народима и заједницама.

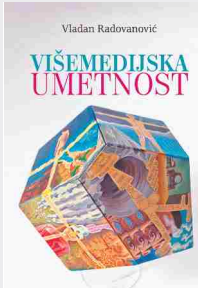
● **Шта је Вама најзанимљивији део оствареног пројекта, ако се може издвојити такво нешто?**

За мене је најупечатљивије богатство уметничких пракси плеса на овим просторима које су до сада биле тешко сагледљиве у својој разноврсности

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

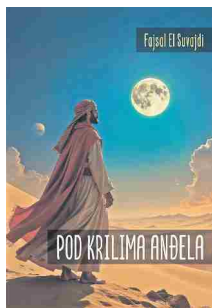
Вишемедијска уметност Владан Радовановић (Банатски културни центар)

Владан Радовановић је један од ретких аутора који се истовремено бави и уметничком праксом и теоријским разматрањима ове уметности. То је, по оцени проф. др Катарине Капларски, посебно значајно када је посредни област вишемедијске уметности, односно синтезе уметности, која постоји више хиљада година, али је она ретко у фокусу филозофа, односно естетичара. „Мада се књига бави заиста сложеним проблемима различитих уметности и уопште уметности, а чак додирује и проблеме граничних области, она је писана прегледно и јасно, као од стране некога који се са свом том проблематиком није суочио „споља“, читајући о њој, него се суочавао с њом и изнутра, као стваралац”, наводи др Капларски, док професор др Чедомир Васић оцењује да је у питању „изузетно користан и неопходан приручник за све заинтересоване уметнике, љубитеље и широку публику склону оваквој врсти стварања”.

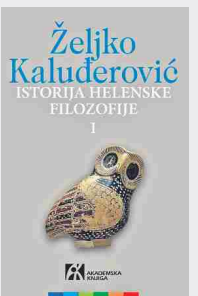
Под крилима анђела Фајсал Ел Сувајди (Агора)

Фајсал Ел Сувајди (УАЕ, 1989) значајан је савремени арапски аутор млађе генерације. Написао је више књига поезије, прозе, есеја и путописа. Неки од његових најпознатијих наслова су: Народни клуб, Фајсалова промишљања I и II, Одрастам, мајко, Убиство у кафићу и актуелни Под крилима анђела, у којем преде причу о пријатељству двојице младића и њиховим сновима: један жели да постане писац, други полицијски детектив. Далеко од великих градова, у забаченом селу на Арабијском полуострву, Ел Сувајди нам открива слику света људи који воде своје једноставне животе: устају у зору и моле се, седе у кафединаци и ћаскају, а када сунце упече, свако пође својим путем. Ништа није могло да поремети живот у селу све док у једном бунару није пронађено беживотно тело знеца. Стварност измешана са маштом, пријатељство са злочиним, иронија са озбиљношћу, љубав са нетрпељивошћу, живот са смрћу... у најкраћем је те мељ Ел Сувајдијевог романа.

Историја хеленске филозофије I-II Жељко Калуђеровић (Академска књига)

Афинитет према античкој филозофији у рукопису Жељко Калуђеровића Историја хеленске филозофије I-II добио је, по оцени др Евангелоса Д. Протопапакаса са Универзитета у Атини, свој пуни интелектуални и духовни облик, показујући, између осталог, да је скрупулозно изучавање класичног грчког језика било неопходно како би се филозофија Хелена могла студирати у њеном изворном језичком облику и мисаоном исказу. Акумулација знања, врхунска упућеност у изворну и секундарну литературу, као и снажни истраживачки интерес омогућили су аутору да напише спис о раним хеленским филозофима и утемељитељу Лицеја односно његовом поимању сопствених претеча. Књига представља зрело истраживачко дело намењено како филозофима, тако и широкој читалачкој публици.

ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ Слава песнику!

Симон Грабовица

Сада када је извесност, када је њен онај неумољиви део постао стварност, више је него јасно и прозирно да је песник Душан Радак, наш колега и пријатељ, своју песничку посебност потврдио и животном.

Ако бисмо хтели да ту његову посебност још прецизније именујемо, могли бисмо рећи да он песмом и у песми гради јединствену атмосферу, која је производ те издвојене позиције и разумевања света. Његови песнички светови не израстају директно из свакодневног искуства, него су производ дубоког осећања апсурдности света, његовог устројства, тако, да та његова размена искустава са књижевним „саборцима“, остаје искључиво на нивоу осећања света и односа спрам њега. Свака друга помисао или примисао дубоко би била и неправедна и погрешна. Јер, Радак од прве своје књиге *Шљунцима* свој свет, потврђујући то касније сваком новом песмом, књигом, али, и свакодневном животном судбином. И не само да има свој свет већ и начин како да о њему, на себи својствен начин, саопшти нешто битно. Ритам, разгранатост његовог стиха, апсурд, фантастика, хумор па и онај црни, иронија, цинизам; све то није намењено свету или се тиче искључиво њега, него супротно, много

више се односи на самог песника, аутора, или, ако хоћете, и на положај савременог субјекта у свету. Његова умножена трагична позиција и апсурдна егзистенција, безизлаз у којем се налази дубоко је потресала нашег аутора и он је тражио адекватне начине да о томе пева.

Међутим, у случају нашег песника, ово је само једна од страна приче. Друга, која задира у корене песничког бића Душана Радака је животна. Тих, повучен, помало издвојен, али када се поведе реч о поезији он постаје савим други човек. Као да су постојала два бића у њему. Али сада када је велика неизвесност песничке и егзистенцијалне авантуре прешла у тврдокорну стварност, и његово дело она изнова просијава, дакле, даје нову димензију и поезији и његовом песничком лику.

Када смо се 1974. године сусрели и упознали у Његошевој улици на Филозофском факултету нисмо, као у многим другим случајевима, направили неко друштво или клуб песника. Много смо разговарали о поезији, дружили се, још више, читали, много читали и једни другима откривали најзначајније светске песнике. После неког времена по-

чели смо и објављивати, пратити шта ко пише и објављује. Тада нам је више него ишта био важан однос спрам књижевности, културе. Свој став или своје ставове уобличио смо у један критички текст о стању у новосадској култури, потписали и објавили. Од тих времена, која нису била безазлена, а што нас није тада интересовало, полако су се дефинисале судбине већине новосадских песника, па и Радакова. И поред свег стваралачког потенцијала, може слободно да се каже да никада није добио праву шансу. Он је био ту, међу нама, а као да није постојао.

Са њим се на сличан начин поиграла и болест. На крају, она га је однела, а да ни лекари скоро нису знали од чега болује. Ови догађаји, егзистенцијални, а нарочито ови потоњи, који у већини случајева нису у људској моћи, као бумеранг се враћају и жестоко изнова потврђују да Радакова поезија није хир, маска, песничко измотавање, већ да се она из њега излила на једино могући начин. Могло би се рећи, а да се не буде превише патетичан, да јој чин смрти даје нову аuru. Да је коначно и заувек потврђује. Јер та упорност да се остане доследан свом песничком бићу је, упркос свему, јединствена, обезбеђујући му и такво место у нашем песничком пантеону.

Слава песнику!

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Олдскул рокенрол

„Између трудова”, Владимир Копица (Чаробна књига, 2024)

Пише: Настасја Писарев

Нову књигу Владимира Копица „Између трудова” чини пет прича које везује сличан препознатљив хумор аутора и помало олдскул рокенрол тон. Приповетка „Завети Лесиленда” која отвара збирку је шаљива хроника војвођанског одрастања, а затим и одраслих година главног лика, која на моменте скоро да подсећа на хумористично, готово еротско-празнично читање Киша. Веди фокус на еротику присутан је у већој или мањој мери у скоро свим причама, што је свакако освежење у односу на све присутније модерне трендове (додуше, ипак првенствено у популарној култури), где под утицајем америчког савременог пуританизма сексуалност постаје све чешће тема која се цензурише. У „Заветима Лесиленда” сексуалност је схваћена као неодољив део одрастања и сазревања, део идентитета, па чак постаје и један од значајнијих видова односа главног лика према стварности.

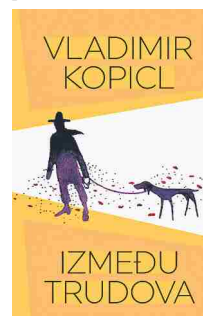
Још једна тема којој аутор прилази са сличном необоривом верином је однос протагонисте и његовог љубимца – пас је други главни јунак, саучесник и једнаки партнер у нарацији. Текст писан у лудистичком маниру кулминира управо таквим обртом; пас постаје главни јунак свог дела приче, пошто равноправни партнери у животу равноправно деле и своје место у књижевности. Шарм псећим дневничким записима додају и разигране текстуалне интервенције у којима он о свом власнику и другим важним ликовима и појмовима размишља у сликама, па је уместо имена власника ту смејли, насмејан чак и кад псећи наратор није нужно најзадовољнији својим власником.

Иронизација стварности и раблеовски хумор доведени су до врхунца у „НАТО трилогији” која прати писца који се враћа из америчке књижевне колоније отприлике у време када почиње бомбардовање у Србији. „НАТО трилогија” је цела написана у духу шаљиве народне књижевности, и доследно (и хумористички) римована од почетка до краја. Несклад између шаљиве форме и тешке теме националне трауме додатно подвлачи суштински апсурд укупне ситуације – коначно, како је могуће у постмодерни (или, коначно, било кад) разумети бомбардовање у границама здравог разума, поготово ако сте ви невољни учесник, односно жртва сурове историје? Једини преостали начин борбе против бесмисленог насиља и

једнако бесмисленог политичког блаћења у ком главни лик после свега више није ни на сајту америчке књижевне колоније са почетка приче је „освета” на књижевном нивоу на ком је још само могуће смислено утицати на стварност, или како главни лик примећује – остајете у мом роману, а ја одох даље.

Трећа прича „Ноћ код Хиперборејца” функционише и као добра цитатна шала, па главни јунак К уместо да путује у етеричне просторе Црњаског севера у којима сунце никада не залази, одлази у мали провинцијски град на северу Војводине. Нарација је и овде до краја нагопљена иронијом, па ни разлог К-овог путовања на север није нарочито узвишен, већ да би гледао пригодну позоришну представу у којој наступају „глумци неоптерећени музом”. Ово коначно покреће авантуру савим сомнабулног изласка који се наставља у вечери која као да нема краја, у којој из алкохолне измаглице израња и у њу поново зарана читава галерија ликових нацртаних једнако као и протагониста. Различите фазе и етапе журке смењују се као да су у питању сезонске појаве у природи док сви тону у мање или више пријатни хаос – ту је бизарни филм који је наратор можда и сањао, плакање у пар чинова, драматична истрчавања и остали очекивани елементи сваког пристожног изласка. Раскидани фрагменти ласцивних разговора успутних јунака у једној (да ли?) успутној вечери иронијски су контраст тексту Црњанског, код ког дуге расправе о животу воде амбасадори, политичари и уметници, а све под сенком Другог светског рата. У хумористичном кључу, у такорећи дојсовском лутању јунака кроз бесконачну ноћ, измичу сваки покушаји не да се разумеју стварност или живот, већ и обични параметри само једне једине хаотичне вечери.

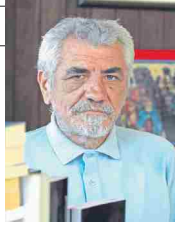
Насловна „Између трудова” је приповетка у којој протагониста, писац, покушава да јунакињу крајње ласцивног имена (Пени С.) учини својом двоструко – и у љубави, али и да је претвори у јунакињу свог романа. Док главни лик открива и мапира њен живот, претварајући га у текст, у стварности се улоге мало обрћу. Чини се да је двоструко објективизована јунакиња заправо протагонисткиња која се отима и тексту и било каквој врсти управљања, претварајући, онако успут, и писца у објект својих игри и махинација. Две супротстављене линије, њене као господарице ситуације у стварности, и његове, док покушава да је фикционализује, пресецају се и срећу на више начина у транскрипту њихових СМС порука, што је, опет, само једна од бројних, духовитих текстуалних игара ове књиге. ■

ПЕШАЧКА ЗОНА: МЕМОПРИЧЕ

Непостојано ја

Пише: **Фрања Петриновић**

Ако је тако?

Сигурно да није неочекивано ни изненађујуће да постоји велика могућност да човек никад не сазна ко је. Као што готово по правилу други присвајају право да некоме непрестано говоре ко је и шта је. Зар не?

Ако се хировитом игром животне судбине или пуком срећом деси да тај неко дуго поживи онда ће бар милион пута чути ко је и шта је.

На крају уопште и неће знати ко је, јер свако ће му рећи нешто друго о томе ко он заправо јесте.

Уосталом, и он сам је више него склон, несталан и превртљив, непрекидној промени мишљења о томе ко је и ко би могао да буде.

Претпоставимо да у овом јединственом тренутку жели да себе прикаже у извесном најлепшем светлу, са ореолом свеца. Наравно да га то забавља, наравно да га то заводи, али, по природи скептичан, сумња јер је сигуран да су све аутобиографије у много чему увек лажне. Очигледно, јер је потпуно сигуран да може да напише свој животопис који ће га приказати као анђела, као потпуно идилично биће, као што је потпуно сигуран да може да напише неки сасвим другачији животопис који ће га приказати као демона.

А све ће бити истинито и све ће бити лажно, као што је и истинито и лажно.

Ако је тако?

Повезивати низове речи малтером слабног памћења, водити дневник ситних обрачуна из прошлости или садашњости, правити инвентар калкулација и лоше сабраних рачуна, сликати интиму преких погледа, баналних превара, обмана, лукавости, лажљивости, као бескрајну траку котрљања по протоарима преживљавања, има ли смисла?

Икаквог смисла, осим као податан материјал за показне вежбе будућих психолошких истраживача, или као непотребна и сумњива студија која врви неким особама прозеблих душа, у којој под стаклом увећања траје живот без херојства.

Само зато жели да открије не приметне ствари, апсолутно безначајне и заборављене у неком магацину прошлости, безбројне ситнице које су бојиле те некадашње дане, потиснуте и затворене под стрехом заборавља, жели да све то поново опише и именује.

Само зато, јер није сваки дан докони голуб на Тргу слободе, нису сви дани историјски, новогодишња и божићна слава.

Нисам, забога, помишља, сваки дан херој преокрета.

Замста, шта је остало на том животном попришту „великих битака“, осим неразумљивих проблема, такозваних ситница, безначајних и

безразложних страсти, залудних прегнућа, таштина над таштинама, неприметности, обесмишљених разговора, кривотворених геста и случајних покрета које упорно питају улични чистачи млазевима воде? Сви то све забораве.

Чак и он који се храни малим важностима. И само зато би да каже како сви заслужујемо орден првог степена за заборав.

Те године, заогрнут заблудама, толико си уплашен да једва можеш да спустиш десну ногу пре леве, толико си свестан властитих слабости.

Али, тог јутра деловаћеш одлучно, увераваћеш себе да храбро корачаш новосадским неравним асфалтом, наоружан картом Града, са Дневником, препуним заокружених огласа о изнајмљивању соба, у руци, попећеш се степеницама, ко зна из којих разлога избегавајући лифт, све до шестог спрата зграде у улици Жарка Васиљевића, изаћи ћеш на заравњени кров налик великом платоу и позвонити на врата стана у поткровљу.

Нећеш успети да погледаш, са те за тебе необичне висине, неравни пејзаж кровова и димњака, тек крајичком ока ухватићеш обриси дрвећа које је попримало прве трагове жуте боје, нећеш обратити пажњу на гугутке, на те кумријице, поређене по ободу, а врата ће се отворити и нека помало погурена жена, старица рекао би, са мутним стаклима наочара на врх носа, запитаће те прилично одсечно, можда чак и осорно, Ко си ти?

Рећи ћу Вам, све ћу објаснити, звао сам телефоном, и већ ћеш се збуњен наћи унутар тог маленог стана у поткровљу, седећеш за столом, слушати удаљене гласове града, откуцаје зидног сата, а пред тобом ће се хладити кафе, која је тако наликовала црној зашећереној води.

Ти си неки филозоф, а не, то је само факултет, факултет је филозофски, писац си кажеш, пишеш песме, не, како не, волим да читам, види, мој покојни муж је обожавао песнике, штета што ниси песник, сигурно си читао Јесењина, Мајаковског, Ракића, Шантића, климаш главом, обожавао је поезију, која лепота, која правда, која истина, па шта онда ти пишеш, приче, какве приче, има ли у њима истине, правде, живота, суза, љубави или тек тако трошиш мастило и арчиш хартију, па не, па како се тако млад усуђујеш да пишеш о животу, а не знаш ко си.

Међутим, тог дана ране јесени, моћи ћеш свом непостојаном јада додаш смислену и чврсту одредницу, моћи ћеш у данима који следе да кажеш како си подстанар Новог Сада.

У данима који следе слушаћеш дозивање гугутки, животне приче газдарице, ударе ветра у прозоре, скупљати опало лишће које ће се гомилати на равном крову и бесомучно ударати по полуправној писаћој машини. И чекати да чујеш своје новосадско име.

Бејаше то та порозна година, први новосадски месец и беше дан други. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Ђери

Сунчица
Радуловић Торбица

Размотало се вече у сезони слава
Као вунени шал
И подсети поетска светковина што тече
На грају и радости детињства,
Када у дан пун оцаклине
Стигне запрега или камион дрва
Па свако понесе колико може.
А све пршти, лети, одзвања,
Чује се у другој улици.

И би празник,
Пун нарамака принетих искри
Вечнога кроја,
Уденутог духа у слово.
И просуше се речи кроз љубав
Као на Благовести.

Само је у првом реду
Остало једно празно место.
Тамо где је поред свог друга
Обично седео Песник.

Зборише Матија
Чинило се баш у том правцу.
И остали златовесници
Као да посуше полен у ту страну.

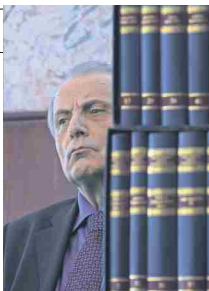
Верујем да се смеши и Песник
Чију сам сенку видела касније
Како клизи Милетићевом улицом,
Стазом на којој је остао утабан отисак.

из рукописа

СЛОВО ПОСВЕЂЕНО РАДОВАНУ БЕЛОМ МАРКОВИЋУ

Есејчић о мнимом литерати

Миро Вуксановић

1.

Када умре пријатељ, одједном долази неколико невоља. Прва је увек иста. Јавља се на сваку коначну пресуду и претвара се у ужас састављен од две речи: *никад више*. У том тренутку се чини да пада део космоса, да се руши све око нас и да смо у опасности. Увек тако кад нестаје драг човек.

Потом се појављују друге врсте nelaгодности, јер треба рећи истину како нас је погодио губитак и треба што верније описати кога више немамо. Нигде реч није немоћна као ту. Свака помисао изгледа празна и узалудна. Оду реченице а истина о доживљају остане. То се не може казати.

Потребно је овакво објашњење. Хтело је да каже како ми је било кад сам чуо да је у јануарски дан 2022. отишао Радован Бели Марковић и кад су новинари тражили кратку изјаву.

2.

Радован Бели Марковић је створио лајковачку књижевну републику и као њен доживотни кнез себи дао титулу „мними литерата РБМ“. Приповедачку власт је одржавао „и назбиљ и нахвао“, по дубровачком примеру који је уносио у пределе завичајних Ђелија. При томе је показивао да нико у српској литератури није као он био троструки оригинал – као човек простране и лепо наивне доброте која увек носи бар две неостварене жеље, као писац који обликује непознати свет од оног што је свима познато и као творац језика каквим се пре њега није писало.

У нашем пријатељству сам годинама с радошћу проверавао његову нијансирану оданост. У његовим књигама видео сам „живе“ људе који нигде нису живели. У разговорима, све до последњег кад ми се ове године јавио на Бадњи дан, слушао сам како с лакоћом обавља свој главни посао – грађење неразумљивих речи које сви разумеју.

Из породичног презимена одвојио је реч *Бели*, Бело Ваљево дизао да буде природно средиште његовог белог колубарског света и ненадано отишао да све посматра из својих белих облака под чијом сенком сада туђу читаоци „мнимог литерата РБМ“.

3. После објављивања оваквих реченица и опомена самом себи да сам казао премало, да то није ништа осим пригодних досетки – мада су ми рекли да тако и није – цело вишегодишње пријатељство с писцем романа *Лајковачка пруга* и малих прича нигде таквих, сваки наш разговор, све се претворило у два податка, у две неправде, у два гласа којих није било. Сећање се умањило и заокружило, претворило се у два ока загладана у изреку да је песник, некад, изгорео за острвом као што његов наследник, сад, хоће да изгори за неизговореном похвалом. Тако некако, смућено и нејасно као и сваки нестанак.

4. Један глас је недостајао више пута, у десетак и више година заредом, можда и дуже, што није важно за суштину, важно је да се то дешавало сваке зиме, када се сабирају и читају романи на српском језику, кад се издваја један, кад се веровало да је

баш такав роман написан у Лајковцу. Убедили смо и Радована у то, а он је мало брже но што је требало и мало чешће но што је требало увећавао своју колону романа. Што је колона била већа, заслужени глас је био даљи.

5.

Стизала су признања одсвакуд, најлепша од читалачког света, све већег и све наклоњенијег, уз подршку учених људи који су примили обавезу да оцењују и награђују. Радован Бели Марковић, добитник Андрићеве награде, постао је општи мислењеник. Мало је српских писаца који су имали толико навијача. И мало који човек је знао да као он помилује сваку реч док је изговара. С њим је размена дарова обављана свакодневно. Људи су веровали да се међу њих издалека вратио њихов сродник, човек који уме да створи мали свет што никоме није сличан, а у исти мах многим однекуд познат. То може да покаже само књижевна радња коју откључава рука доброг писца.

6.

Све поменуто и непоменуто водило је, природним путем, по реду заслуга, у средишњу установу науке и уметности, међу људе који живе од употребе речи и од тумачења речи. И тамо је текло изјашњавање, тајним начином, сваке треће године, више пута. И увек, кад се збрало и збиром одлучивало, није било једног гласа, оног који пресуђује и оног који је у РБМ примеру за осуду. Гласачи

су ћутали и помишљали ко је од њих грешан. Грешника је било више и узалудно су сами у себи говорили да им то није ни први ни последњи пут. Као што се бира у сваком бирању, свуда и увек.

7.

Јесте, то се зна, јесте РБМ писац без два очекивана гласа, али јесте РБМ човек са осталим гласовима чији се број неће брзо смањивати. Све ће се чешће понављати да је испало боље оно што се чинило да је горе, јер не ваља све узети за живота, јер се мора понешто остављати за касније, за године

Мало је српских писаца који су имали толико навијача. И мало који човек је знао да као он помилује сваку реч док је изговара. С њим је размена дарова обављана свакодневно.

после одласка. Тада ће бити све више оних који ће прелазити на страну оштећеног. Ако је реч о творцу *Живчане јалије* и *Швалске косе*, тамо их призива истина да је реч о писцу који није добио два гласа на два места да би добијао што више гласова на свим местима где се отварају књиге написане у малом колубарском месту које је баш због тога постало велико место.

8.

Овакв есејчић о мнимом литерати, где је превише пажње отишло на тражење гласова којих није било, не би имао никаквог смисла да не покушава да барем за тренутак оживи успомену на човека који је умео да бели облак држи на свом длану. ■

РАДОВИ БОГДАНКЕ ПОЗНАНОВИЋ У ГАЛЕРИЈИ ОГРАНКА САНУ

Велика изложба малих формата

Пише: Јасна Кујунџић Јованов

У Галерији огранка САНУ – у Платонеуму, одржана је монументална изложба раних радова новосадске ауторке Богданке Познановић. Монументална због броја радова, али заправо радова малог формата: у техници графика, цртежа, моноптипије, темпере, уља, комбинованих медијума, на различитим подлогама: дрвету, картону, папиру. Радови настали између 1953. и 1967. године, изложени су под јединственим називом *Звезданка*. Изложба је названа по имену италијанском називу једне од *књига уметника* које је Богданка Познановић објављивала као својеврсни медиј уметничког изражавања од 1973. године; надреалиста Марко Ристић забележио га је у виду акростиха у песми посвећеној самој ауторки. Радови су део приватне заоставштине, неки први пут пред публиком, али њихово постојање није било непознато – као поетичка целина добили су заслужено место у корпусу српског модернизма друге половине двадесетог века и уметности енформела.

Поред чињенице да су обухваћени овом јединственом квалификацијом, ови радови показују ауторкино интересовање за најразличитије проблеме актуелне визуелне уметности. Сједне стране, сликарка по основу академског школовања, током

студија и у периоду непосредно по завршетку академије, заокружена је могућностима транспонованја реалног облика. Прелаз од препознатљивих академских мотива, ка стилизацији и асоцијативном изразу је брз и ефикасан и већ у другој половини шесте деценије очигледно је да ће интересовања Богданке Познановић отићи у специфичном правцу. Дух времена, актуелна егзистенцијалистичка и постандреалистичка филозофска мисао, књижевна и позоришна продукција, општи тренд увођења савремених тенденција у нашу уметност, као и критички однос према социјалистичком модернизму, на аутентичан начин се одражавају у изложеним радовима. Богданка Познановић је преваходно заинтересована за сам процес обликовања ликовног дела, испитивање могућности примењених средстава, експериментисање са различитим материјалима и текстурама, својеврсним фактурама и везивима, комбиновањем различитих техника, те искорак из традиционално ограниченог простора као и транспонованје облика у чист визуелни знак.

О интересовању за саму сликарску материју сведочи разноврсност техника заступљених у изложеним малим форматима, и када се ради о графичком отisku или цртежу, као и када се примењују различити енформелистички поступци разливања боје, прскања, моноптипије, нашоњења слојева, или сликарским варијацијама на актуелну графичку продук-

цију (нпр. Анкице Опрешник) изузетно раширену у датом тренутку. Највећи број радова настао је између 1957. и 1967. да би Богданка Познановић нагло, 1968, задовољивши своју потребу за истраживањем у овој области, прекинула са сликарском праксом и преоријентисала се ка визуелној продукцији по којој је данас боље познајемо и чешиће помињемо. Од почетка осме деценије ауторка започиње примену интердисциплинарног приступа заснованог на концепту, комбиновањем фотографије, видео израза, уметничких акција, мејл арта, и синтетизовања личних уметничких искустава у већ поменутом серијалу *књиге уметника*.

Код нас се у већини категорија јавља се као претеча или прва ауторка која се посветила увођењу новог концепта у класичне креативне форме. Уметничке ставове имала је прилику да изрази као једна од оснивачица и уредница ликовног програма у Трибини младих у Новом Саду, уредница листа *Поља*, професорка на Академији уметности у Новом Саду, али и као ауторка која је учествовала на многобројним груп-

ним и самосталним изложбама у земљи и иностранству, повремено се појављујући заједно са сугрупом Дејаном. Међу многобројним активностима ове свестране ауторке, Нови Сад најбоље памти перформанс *Срце* из 1970. године, када је кроз град пронето црвено срце од стиропора, у које је постављен метроном подешен на 76 откуцаја у минути, односно на откуцај просечног срчаног пулса. Путем од Моста маршала Тита, до Трибине младих, створила се карневалска атмосфера и остварена је до тада непозната, али веома запажена комуникација са градом. На крају је срце унето у галерију Трибине младих прекривену белом тканином, а у центру простора је била постављена „трпеза“ с тањирима, прибором за јело и чашама – белим и фиксираним за плоху. Ауторка је закочила метроном, чула се само тишина и откуцаји срца присутних. Идеја је била повезивање с обичајем да невеста улази у кућу корачајући преко белог платна, објаснила је тада Богданка Познановић.

Радови приказани у Платонеуму представљају одраз свеукупних уметничких почетака Богданке Познановић, а перформанс *Срце* чини прекретницу у њеном раду и инаугурирање ауторке у једног од предводника најактуелнијих уметничких тенденција нове уметничке праксе, односно стваралаштва заснованог на контекстуализовању различитих концепата и материјала и акцендовања самог процеса настајања уметничког дела. ■

ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Сабља постапокалиптична

Пише: Владимир Црњански

„Не знам којим оружјем ће се водити Трећи светски рат, али знам да ће се Четврти водити каменем секирама и дрвеним моткама”, реченица је која се приписује Алберту Ајнштајну (а пре друштвених мрежа, па је вероватно аутентична), за сигурно је инспирисала и неке од најбољих и најзабавнијих, ако већ не, и узорно упозоравајућих филмских постапокалиптичних дистопија, снимљених у свету протеклих деценија. Та прогноза чувеног физичара била је, између осталог, вероватна, па и подразумевајући подстицај и за творце актуелног домаћег филмског остварења *„Воља синовљева”*, које, већ називом архаичног призива наговештава и нешто, могуће је оригинално, дакле, и нешто јако препознатљиво, и нешто са локалном аромом. Тако, ко погледа *„Вољу синовљеву”*, неће имати сумњу да инспирацију редитељ Немања Ђеранића и сценариста Страхи-

ног човека и митског јунака, на путу са пуно препрека, који треба да прође до испуњења свог племенитог али и осветничког чина. Јован је посебан јер је и изабраник чудотворне, моћне сабље, коју тражи, налази, губи и опет до ње долази да би уз њену помоћ стигао до циља, па и наставио праведничку традицију предака.

Још пуно тога нагурано је у ову, замало бескрајну причу, почевши од ликова као што је Јованова љуба Анђелија, одбегла сестра Марија, преко, већ по именима живописних антагониста: Туђин, Деспот, Барјактар, Гласник, Плава, Зидар... до племена/банди која живе у мрачном граду под кулом: у служби Деспота Црвеноглавих, киселом кишом унакажених Покислих и

„Воља синовљева”, режија: Немања Ђеранић; сценарио: Страхиња Мацаревић; фотографија: Игор Маровић; монтажа: Милорад Читић; улоге: Игор Бенчина, Исидора Симјановић, Јово Максић, Сергеј Трифуновић, Марта Бјелица, Иван Вујић, Светозар Цветковић, Петар Бенчина, Златан Видовић, Александар Ђурица, Анита Манчић, Жарко Лаушевић; продукција: „Режим”, Телеком Србија

ња Мацаревић црпу из сопствене филмофилске страсти и да су, радећи на овом филму, створили прилику за њено освешћење, али и у пракси проверу научног/запамћеног. Добрим делом им је то и пошло за руком, што значи да им није требало пуно да ово не буде пропуштена шанса, да се досегне оно врхунско, када је реч о правом забавном, акционом спектаклу, најпре намењеном широкој публици да га гледа на великом екрану.

У сваком случају, свет каквим га знамо последњих стотинак година, у *„Вољи синовљевој”* уништене је у нуклеарној катастрофи. Са неба уместо кише падају нагрзајуће киселине, а преживели живе у беди, болести, док влада право најјачег. Од оружја остало је углавном оно хладно, док су маци и дуге цеви раритет којим располажу само најмоћнији. Видимо то делом, у уводним, анимираним секвенцама филма - као естетски и продукцијно штедљиво домишљањем прологу за оно што ће уследити. А то је да у једној зимској ноћи, у кафани у беспућу, пред опаком дружином, могуће је лопова који се спремају за акцију, придошли слепи гуслар са дечаком који га води, (у скоро тарантиновски напетог атмосфери) за чашу воде, заправо голи живот, кроз песму, епски плете причу о подухвату Јована (из далека) Абердара (Игор Бенчина). Он је нешто између ствар-

оних скоро истребљених, опстанку кроз гајање жита окренутих, Зрнољуди. Читав један свет налик средњовековном (помало и оном из *„Побеснелог Макса”*), а у будућности, настао после пустиши на земљи која је произвела пустош у људима да би друштво вратило вековима уназад. Добро је то учвршћен оквир и постављена основа, али за потку тако извезену да не оправдава у пуној моћи ауторске жеље, претпостављене задатке и очекивања. Гледано из жанровског угла, цела филмска конструкција претерано је габарита, а невелике специфичне тежине, па оставља утисак недовољно динамичног, а барокног мета гоблена чије је оживљавање у протоку времена захтевало, ако не више дараматушке вештине, оно посвећења. Тако *„Воља синовљева”*, за овдашње прилике надилази многе стандарде, те бриљира на визуелном плану, оствареном атмосфером и одлично погођеном иконографијом, врло добрим костимима и маскама, доследном стилизацијом и готово беспрекорном фотографијом. Оно што филму недостаје је динамичност и боља организација и повезивање бројних епозода, првенствено на емоционалној равни, која ма колико да је за овакву врсту филма очекивано рудиментарна, ипак мора бити ефикаснија и уверљивија. ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Рембрант - Хогстратен: Боје и илузије

Ако вас пут води ових дана у Беч, немојте пропустити изложбу „Рембрант - Хогстратен: Боје и илузије”, која је до 12. јануара отворена у Kunsthistorisches Museum-у. Чињеница да овај музеј представља дела генијалног холандског сликара и једног од његових најпризнатијих ученика, активирала је све потенцијале Kunsthistorisches Museum-а, те су, поред радова из њихове колекције, поставком обухваћена и ремек-дела позајмљена из низа реномираних кућа уметности широм света, укључујући Националну галерију у Лондону, Рај-

Kunsthistorisches Museum, до 12. јануара 2025.

ксмузеум из Амстердама, париски Лувр и њујоршки Метрополитен, омогућивши формирање сензационалне поставке. Обиље врхунских слика и цртежа не само да пружа увид у холандско барокно сликарство, лепоту и дубину стваралаштва ова два иновативна уметника, већ и осветљава заједничку фасцинацију Рембранта и Хогстратена игром света и боје у стварању света илузија... Уосталом, изложба се и фокусира на импресиван ефекат боје и запањујуће илузионистичке технике којима су Рембрант и Хогстратен фасцинирали посматраче - некада и сада. М. С.

„Ако неко мисли да је видео довољно Рембранта, одговорићу да га још никада није видео на овај начин. Рембрант није мајстор искључиво тамних тонова. И његова најдубља браон, натопљена је бојама”, рече су Сабине Хаг, директорке Kunsthistorisches Museum-а.